

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС

ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

УРЕЂУЈЕ

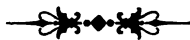
А. БЕЛИЋ

уз

СТАЛНУ САРАДЊУ

г. г. А. МЕЈЕ-А, проф. Collège de France, А. СТОЈИЋЕВИЋА, проф. Унив. у
Љубљани, К. НИЧА, проф. Унив. у Кракову, Љ. СТОЈАНОВИЋА, акад. у
Београду, М. РЕШЕТАРА, б. проф. Унив. у Загребу, О. ХУЈЕРА, проф. Унив.
у Прагу, Р. НАХТИГАЛА, проф. Унив. у Љубљани, СТ. ИВШИЋА, проф. Унив.
у Загребу, СТ. М. КУЉБАКИНА, проф. Унив. у Београду, ФР. ИЛЕШИЋА,
проф. Унив. у Загребу, ФР. РАМОВША, проф. Унив. у Љубљани и Х. БАРИЋА,
проф. Унив. у Београду

КЊИГА VIII

ДРЖАВНА ШТАМПARIЈА
КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ
БЕОГРАД, 1928—1929

Посиловићев икавско-јекавски говор.

У V књизи *Јужнослов. филолога* ја сам изнио, као најстарији мени дотада познат примјер да се код једног истог писца мијеша икавски и јекавски говор, Бачванина Михаила Раднића, који је у оба своја опсежна дјела, што их је издао г. 1683 у Риму, мијешао оба говора, али опет тако да у кратким слоговима одлучно превлађују икавски облици, док напротив у дугим слоговима исто тако одлучно превлађују јекавски, — дакле онако како сам констатовао да бива данданас и у Жепчу у Босни и у Јабланици у Херцеговини. Него проучавајући сада *Цвијеш од кријосџи* босанскога фрањевца Павла Посиловића*) из Гламоча, опазио сам да и он мијеша икавски и јекавски говор, и то баш како каже натпис тога његова дјела — с јекавским облицима у дугим слоговима (*цвијеш*), а с икавским у кратким (*кријосџи* а не *кријосџи*), тако да сада то мијешање у томе смјеру можемо одмакнути од краја XVII вијека (г. 1683) до краја XVI-ога када се је Посиловић родио. *Цвијеш* је наиме први пут штампан, и то ћирилицом, г. 1647 (Kukuljević, Hrv. bibl. 12), а други пут, дуго послије пишчеве смрти († око г. 1653—58), опет истим словима г. 1701; од првога издања чини се да се није сачувао ни један егземплар — Кукуљевић га није видио, а у *Рјечнику* Југослав. академије цитати су узети из другог издања, па сам и ја имао само егземплар од г. 1701 што ми га је позајмио проф. Колендић из Скопља. Не може се дакле казати да је мјешовити икавско-јекавски говор другог издања баш Посиловићев, јер би могло бити да је нама непознати издавач у језику Посиловићеву штошта мијењао према својему говору; али опет, према ономе каква су посмртна издања Дивковићевих дјела, ја бих рекао да је у глав-

*) О њему в. Колендићев чланак у 206. књизи *Рада* Југославенске академије.

номе језик Посиловићев остао без промјене, а да је само у појединим случајевима јекавски говор окретан на икавски, или можда и наопако. Свакако, и овакво какво је изашло издање од г. 1701, оно нам даје ново свједочанство за оваки мјешовити говор који се без сумње оснива на Посиловићеву изговору из краја XVI вијека, а можда је само нешто дотјериван г. 1701.

Као што сам учинио за Раднића, тако ћу и овог пута за Посиловића дати само оглед његова изговора, што је тим више оправдано што, ко хоће да темељито проучи његов говор, треба да узме и друго његово дјело *Наслађење духовно* од г. 1639 и да нађе прво издање *Цвијеша*. Ја сам дакле прегледао само првих 50 страна Колендићева егземплара који је непотпун, тако да сам морао узети стране 15—26 и 33—86. Посиловић пише претежно икавски, нарочито у кратким слоговима гдје сам ја међу равно 240 примјера у којима се је могао узети и икавски и јекавски облик — не узимљем дакле оне примјере гдје је *ѣ* пред *ј* или *о* (*гријашти*, *видио* итд.), јер ту и чисти јекавци имају *и* за *ѣ* — нашао да Посиловић само у 4 примјера има јекавски изговор: *човиек* 35 (а 26 пута *човик* у разним падежима), *лицѣмираец* 44 (а *лицѣмирци* 46), *некием* 37 (а 2 пута *ники*), *нейошребнишием* (и *йошрибнишием*) 83, рачунајући дабоме и ова два посљедња примјера међу јекавске, јер је код њих *е* постало од старијега *је*. Напротив, у дугим слоговима превлађује, ако се броје баш примјери, јекавски изговор: према 137 јекавских облика ја сам набројио само 78 икавских, али тај размјер излази тако само стога што у једној многобројној категорији случајева одлучно претеже јекавски изговор. То су флексивни завршеци са *ѣ* на крају основе, нзиме локатив множине именица на *-ѣх* (3 примјера), па инстр. једине те ген., дат., инстр. и лок. множине замјеница и придјева на *-ѣм*, *-ѣх*, *ѣм*; ту сам нашао 81 пут јекавски изговор, а само 14 пута икавски, при чему не бројим међу икавске примјере облике *њим*, *њих*, *њима*, јер, како је познато, ту и нема никада јекавског изговора. Ако пак одбијемо ту категорију, остају опет 53 јекавска облика према 64 икавска, дакле готово половина. Из тих јекавских облика (број уз примјер каже страну, број у заградама — колико се пута односна ријеч налази у разним облицима): *биели[x]* 50, *вриеме* 52 а *вриме* (7), *две* (3) а *двие*(3), *диели* 50 а *дилиши*(2), *диеше* 63, *иниездѣ* 43 а *иниздо* (2), *грихе* мјесто *грѣје[x]* 36. 41. 48. 49 а *гриха* ит.д. (12), *ниесѣ* 58 а *нисам* (5), *пиештелѣ* 46, *пидниешти* 65, *послие* (4) а *посли* (5), *свиеш* (27, узевши амо и *свешѣ* 85) а *на*

свиџ 54. 82, *џиело* (6), *џиесно* 46 а *џисан* (1), *џмие* 86, *џмрие* (3 једн. аор.) 53 а *џмриџи* (2); а само с икавским изговором: *виран* (1), *виносџ* (ако је *виџносџ*, 1), (*иесџ*) *донила* (1), *гнив* (1), *зайовидиџи* (1), *никаџи* (1), *одришение* (ако је *одришенје*, 1), *осиче* (1), *џокриџиџи* (1), *џривара* (т. ј. *џрџвара*, 2), *џриџовидаџи* (1), *џроциниџи* (2), *расиче* (1), *рич* (2), *саџриџиџи* (2), *слиди* (1), *срида* (1), *џвридиџи* (4), *циниџи* (1); не бројим пак у дуге икавске облике *џроливаџи* (1), јер ту *и* може бити и примарно, а ни ген. множине *џџџриџба* (2) и *зџсџда* (1), јер је тај падеж удешен према осталима с кратким слогом (*џџџриџба* према *џџџриџа* итд.).

Сасвим је сигурно дакле да и Посиловић има много чешће јекавски изговор у дугим слоговима неголи у кратким, па је с те стране поучно да има 27 пута *свиеш*, само 2 пута *свиџ* а 6 пута *свиџовни* (-ћни), 6 пута *џиело* а 5 пута *џилесни* а 1 пут *џилесина*. Али већ из ово неколико примјера што сам ја навео види се још нешто: прије свега, и Посиловић највише употребљава јекавски изговор у флексивним завршецима, а онда регби да га и он воли на самом крају ријечи: *двие* (3) а *двиџ* (3), *грихе* т. ј. *грџје[x]* (4) а *гриха* ит.д. (12), *послие* (+) а *џосли* (5); овамо би пристајало и *џмрие* (1) а *џмриџи* (2), па *џмие* (1). По свему дакле може се слободно рећи да се Посиловић и Раднић у главноме добро слажу, само што би требало узети да је Раднић пошао у процесу „јекавизације“ својега негда по свој прилици чисто икавског говора за један корак даље од Посиловића, што би њему, који је за каквих 50 година млађи од Посиловића, добро и пристајало, премда је та разлика међу њима двојицом могла врло лако зависјети о разлици у говору крајева одакле су они били родом.

Осим Посиловића и Раднића требаће у погледу на мијешање оба изговора проучити и остале старије писце, нарочито босанске, у којих такога мијешања уопће има. Досада је то учинио само за Дивковића пок. Ђ. Ђорђевић у својој студији о њему у *Гласу* LII и LIII, али ова ствар није рашчишћена ни за Дивковића, јер је Ђорђевић код израђивања имао при руци од три дјела Дивковићева само једно (велики *Наук крсџјански* са *Што чудеса*) у оригиналном издању, па је зато његов приказ овога мијешања код Дивковића у *Гласу* LII, 89 и д. непотпун, јер примјере из *Бесједа* узимље из другог издања од г. 1704 а мали *Наук Крсџјански*, не знам зашто, није за овај посао уопће ни употребио, премда га је имао у издању од г. 1682, које је дакле старије од другог издања *Бесједа*. Ако се дакле ослонимо само на велики

Наук крстијански са Сѣо чудеса, по Ђорђевићу излази да је Дивковић, који је из тузланскога краја у сјевероисточној Босни, готово чист јекавац, само што има као и други јекавци (н. пр. Дубровчани) *при-* (1 пут *приејросѣа*), *прид*, *прико*, *исповидјеши*, *зайовидиеши* и *сидиеши* (уз *сиедиеши*), па онда редовно *иди* уз *иди* (5), *овди*, *онди*, *вазди* (3), *доли*, *годи*, а онда још 20 примјера у 9 разних формација — све у кратким слоговима, којим примјерима не прибравам *грихоѣа* (5), јер, како Ђорђевић добро каже, како Дивковић није изговарао *х*, то је управ *гриоѣа* са *и* мјесто *ѣ* пред *о*, дакле као у *дио*, *видио* итд. Напротив у дугим слоговима у томе Дивковићеву дјелу имамо само (*наи*)*при* (5) уз редовно (*наи*)*прие*, *ѣило* (1) уз редовно *ѣило* и *одриѣиѣи* (3) уз *одриѣиѣи* (1); дакле, колико у томе Дивковићеву дјелу има мијешања оба говора, и у њему икавски су облици и апсолутно и релативно многобројнији у кратким слоговима неголи у дугим. Исто ће то бити и у оригиналном издању *Бесједѣ*; бар у оном комаду што је из њега Ђорђевић прештампао у *Гласу* LIII, 121—133 има 19 разних икавских облика у кратким слоговима а ни једнога у дугим, премда је 69 примјера с дугим *ѣ*, од којих је 31 примјер у флексивним завршцима. Ђорђевић, добивши доцније у руке прво издање малог *Наука крстијанскога*, у додатку (*Глас* LIII, 111 и д.), навео је све разлике међу њим и издањем од г. 1682, али нам то не помаже за овај посао: знамо само гдје је познији издавач, који није био готово чист јекавац, као што је био Дивковић, замијенио који јекавски облик Дивковићев својим икавским (нема ни један случај да је наопако замијенио икавски облик јекавским!), али не знамо који су икавски облици првога издања остали без промјене; само се види да је издавач од г. 1682 врло често узимао икавске облике мјесто јекавских: Ђорђевић је набројио 212 случајева, од којих су 124 у кратким слоговима а 88 у дугим, по чему би се рекло да је једнако волио икавски изговор и у кратким и у дугим слоговима, а можда и био чист икавац.

Овај оглед из Посиловићева говора даје нам дакле нов доказ да је квантитет слога врло важан моменат за развитак старог *ѣ* у нашем језику, нарочито што се тиче „јекавизације“ негда чисто икавских говора, јер ја и за Посиловићев мјешовити говор узимљем оно исто што сам узео за Раднићев, то јест до је то некад био чисто икавски говор који је почео прелазити у јекавски, и то најприје у дугим слоговима гдје јекавски изговор јаче избија.

Него тиме нећу да речем да су на тај начин постали *сви* јекавски говори, — напротив, у томе погледу ја остајем чврсто при томе да се је наш јекавски изговор развио непосредно из старога *ѣ*, дакле из вокала за који се данданас узимље да је при крају „пра-славенске периоде“ гласио као *ʼe*.

М. Решетар.